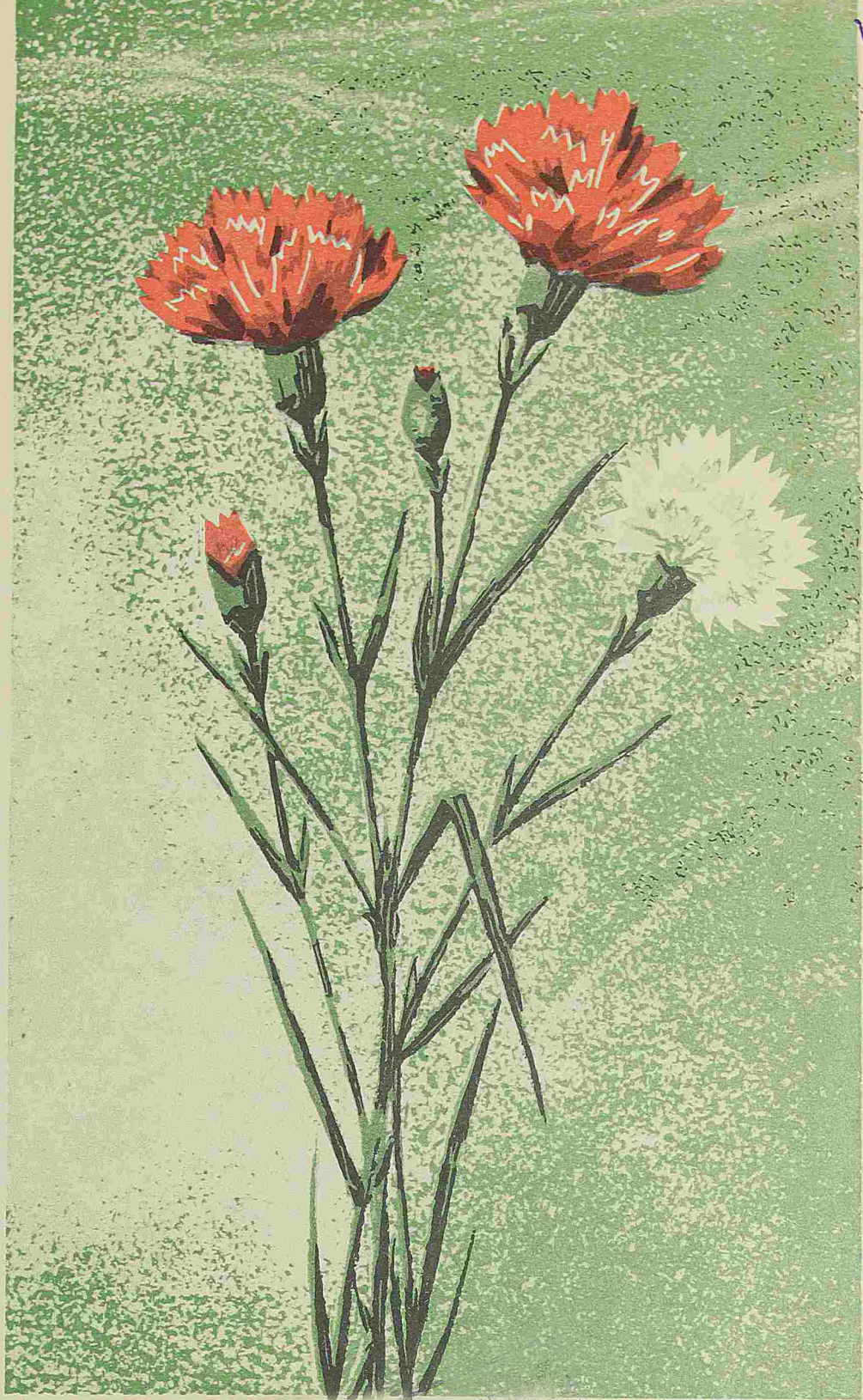

TEAM^{BƏ} hƏJAT

3

1973

* „Јералты архив“ дә нәләр вар?

АЗЕРБАЙҖАН халгынын гәдим тарихинин изләри узаг кечмишә—даш дөврүнә кедиб чыгыр. Буну республикамызын әразисиндә олан магаралардан тапылмыш зәнкин археоложи материаллар бир даһа сүбүт едир.

АзербайҖан ССР Елмләр Академијасынын Тарих Институту АзербайҖанын гәдим тарихини өјрәнмәк мәгсәди илә бир нечә археоложи экспедијасы тәшкил етмишдир. Бу экспедијалардан бири дә Мил—Гарабағ археоложи экспедијасынын даш дөврүнү өјрәнмәклә мәшғул олан Азых дөстәсидир.

Кечән илин ијун-август ајларында Азых археоложи дөстәси М. Һүсәјновун рәһбәрлији алтында Азых магарасында археоложи газынтылар апармышдыр.

Азых магарасынын бешинчи вә алтынчы тәбәгәләриндә апарылан газынтылар нәтичәсиндә мүхтәлиф дашлардан һазырланмыш әл чапачаглары, балталар вә даш гәлпәләрдән дүзәлдилмиш гашовлар, дишли аләтләр, бизләр, кәсичи аләтләр тапылмышдыр. Бу аләтләр ерамыздан әввәл 250—300 миниллик тарихә маликдир.

Азых магарасынын бешинчи вә алтынчы тәбәгәсиндән тапылмыш даш мәмулаты ичәрисиндә ашәл дөврүнү характеризә едән әл чапачаглары хусуси јер тутур. Ашкар едилмиш әл чапачагларыны ики група ајырмаг олар. Биринчи бадам шәкил-

ли, икинчи нуклеусвары. Чапачагларын һамысы чај дашындан дүзәлдилмишдир. Чапачагларын һәр ики үзү ахыра гәдәр олдугча диггәтлә јонулмушдур.

Чапачагларла јанашы, бу дөвр коллексијасы ичәрисиндә кобуд чапма аләтләри—чоппер вә чоп-пенгләр дә вардыр. Бу тип аләтләр ади чај дашларындан һазырланмышдыр. Кобуд чапма аләтләринин һазырланмасы әл чапачагларындакындан тамамилә фәрғләнир.

Әл чапачагыны дүзәлтмәк үчүн дашын һәр ики тәрәфи гәлпәләмәк јолу илә һазырланмышдыр. Габачапма аләтләрини һазырламаг үчүн исә ади чај дашы көтүрүлмүш, онун бир тәрәфи итиләнмиш, галан һиссә исә тәбии формада сахланылмышдыр. Бу тип аләтләрә археолокијада чоппер типли, јәһни бирузлү кобуд аләт дејилир.

Ашәл мәдәнијәтини ән јахшы характеризә едә билән аләтләрдән бири дә Азых магарасындан тапылмыш гашов типли аләтләрдир. Бу типли аләтләр даш мәмулаты ичәрисиндә чохлаг тәшкил едир. Гашовлар әсасән үчбучаг вә дөрдбучаг формасындадыр. Мараглы бурасыдыр ки, гашовларын бәзиләри елә ири гәлпәләрдән дүзәлдилмишдир ки, онлары чох асанлыгла елдә тутмаг олур. Белә гашовларын алт тәрәфи габарыг, үст тәрәфи исә тәбии габыг һалында сахланылмышдыр.

Магаранын III тәбәгәсиндән мустјә дөврүнә аид едилән әмәк аләтләри дә мүхтәлиф нөв дашлардан һазырланмышдыр. Бунларын арасында чакмаг дашы илә јанашы базальт вә дөвәкөзүдән һазырланмыш әмәк аләтләри дә вардыр. Мараглы һалдыр ки, ашәл тәбәгәләриндән (V—VI тәбәгәләр) тапылмыш даш аләтләр ичәрисиндә бир едәд дә олсун дөвәкөзүдән һазырланмыш аләт јохдур. Бу кәстәрир ки, магарда јашајан инсанлар дөвәкөзүдән илк дөфә мустјә дөврүндә, јәһни ерамыздан әввәл 100—40 мин ил бундан әввәл истифадә етмишләр.

Үмумијәтлә, газынтылар заманы Азых магарасынын ичәрисиндә 50 квадратметр сәһәдә торпаг газылараг тәдгиг олунмушдур. Апарылан тәдгигатлар нәтичәсиндә 400 едәд даш аләт вә гәлпә тапылмышдыр. Бунунла бәрабәр, газынты заманы III вә V тәбәгәләрдән мерка кәркәданы, нәһәнк марал, мағара ајысы вә диһәр һејванларын сүмүкләри дә тапылмышдыр. Мараглыдыр ки, бурадан тапылмыш сүмүкләр нәсли кәсилмиш һејванларын галыгларыдыр.

Гејд етмәк ләзимдыр ки, кечән ил апарылан археоложи газынтылар заманы магаранын V тәбәгәсинин I лајында миндел-рисс дөврүнә аид очаг јеринин ашкар едилмәси бөјүк елми әһәмијјәтә маликдир. Бу очаг бир нечә кәздән ибарәт олуб, ондан тәхминән 250 мин ил бундан әввәл азыхантроплар миндел-рисс бузлагарасы дөврүндә истифадә етмишләр. Белә очаг јери ССРИ-дә һәләлик јекәнә тапынтыдыр вә о өз бөјүклүјүнә кәрә Чиндә тапылмыш Синантроп дүшәркәси очагындан сонра дүнјада икинчи очаг јеридир.

Азых магарасында тәдгигатлар давам етдириләчәк вә бу да мағара һаггында даһа јени мәлумат елдә етмәјә имкан верәчәкдир.

Әсәдулла ЧӨФӘРОВ,
АзербайҖан ССР ЕА Тарих Институтунун
әмәкдашы.

Шәкилдә: Азых магарасындан бир көрүнүш.

